

فصلنامه اقتصاد شهر

سایت نشریه: <http://eghtesadeshahr.tehran.ir/>

مقاله پژوهشی

بررسی و ساماندهی فضایی دستفروشان منطقه ۱۰ شهر تهران با تأکید بر نواحی مسئله‌دار*

دکتر مظفر صادقی^۱، دکتر جمال بافرانی^۲، پروانه مهدوی^۳ و زهرا غلامرضایی^۴^۱ مشاور امور اقتصادی و توسعه منطقه ای وزارت کشور^۲ کارشناس مدیریت شهری شهرداری تهران^۳ کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری، پیام نور ساری، ایران^۴ کارشناس معاونت فنی و عمرانی شهرداری منطقه ۱۲ تهران

چکیده:

دستفروشی پدیده‌ای اجتماعی-اقتصادی جهانی است، ولی در کشورهای توسعه‌نیافته و در حال توسعه به دلیل شرایط خاص اقتصادی-اجتماعی نمود بیشتری دارد. بنا بر مقتضیات مدیریت شهری، توجه به این موضوع و ساماندهی دستفروشان به عنوان بخشی از مکانیسم و فرایند عرضه کالاها و خدمات به شهروندان، امری ضروری و مهم است. در پژوهش حاضر که با موضوع ساماندهی دستفروشان منطقه ۱۰ شهر تهران به انجام رسیده، تلاش شده است به منظور ساماندهی دستفروشان برای تأمین یکی از مؤلفه‌های حقوق شهروندی و جلوگیری از ایجاد فضای ناهنجاری‌های شهری (محیطی، اقتصادی، اجتماعی و...) ضمن شناخت دقیق ریشه‌های موضوع و عوامل مؤثر بر بروز و گسترش این پدیده، راهکارهای حل مسئله و مدیریت موضوع نیز ارائه شود. پژوهش حاضر از نوع تحلیلی-توصیفی است که با اتکا بر بررسی‌های میدانی (مشاهده، پرسشنامه و مصاحبه) و با استفاده از تحلیل‌های آماری (SPSS) و فضایی (GIS) به بررسی موضوع مطالعه‌شده پرداخته است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد شهروندان قیمت کمتر و در دسترس بودن کالا و خدمات را دلیل اصلی خرید از دستفروشان می‌دانند، به طوری که متناسب با نوع کالا و خدمات مورد تقاضا، تفاوت‌هایی نیز در این زمینه ملاحظه می‌شود. ضمن اینکه اقدامات قهری و سلبی در مواجهه با این موضوع نتایج درخور توجهی در پی نخواهد داشت و فقط با مدیریت صحیح فرایندها و مکانیزم‌های مترتب بر این موضوع می‌توان انتظار نتایج مثبت را داشت.

DOI: 10.22034/UE.2020.09.04

اطلاعات مقاله

تاریخ های مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۱/۱۰

تاریخ تصویب: ۱۳۹۹/۰۱/۰۵

کلمات کلیدی:

اقتصاد غیر رسمی

دستفروشی

ساماندهی فضایی

منطقه ۱۰ شهر تهران

نواحی مسئله‌دار

مقدمه و بیان مسئله

کشورهای جهان سوم شده و از سوی دیگر، تلاش به منظور تأمین حداقل معاش و رهایی از فقر اقتصادی، بخش عمده‌ای از جمعیت ساکن در مادرشهرها را به سوی اشتغال غیر رسمی برده است (پاتر^۱ و لوید ایونز^۲، ۱۹۹۸). به طوری که پدیده اشتغال در بخش غیر رسمی به صورت یک «معضل شهری» در شهرهای بزرگ جهان سوم از جمله کلان شهر تهران درآمده است، چرا که قسمتی از فعالیت‌های این بخش، غیر قانونی است

رشد سریع شهرنشینی و پیدایش کلان‌شهرهای عظیم در کشورهای در حال توسعه بعد از جنگ جهانی دوم بسیار سریع‌تر از جوامع توسعه‌یافته رخ داد، به طوری که این امر همراه با بی‌برنامه بودن دولت‌ها و مدیریت ناکارآمد، از یک سو موجب رواج بیکاری در شهرها به‌ویژه مادرشهرهای

نویسنده مسئول:

ایمیل: parvane_2055m@yahoo.com

1 Potter

2 Lloyd-Evans

* این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی با همین عنوان است که توسط نگارندگان در شهر تهران به انجام رسیده است.

روش‌شناسی توصیفی - تحلیلی است. اطلاعات مورد نیاز پژوهش طی چند مرحله به دست آمده است؛ نخست از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی نسبت به جمع‌آوری اطلاعات مد نظر اقدام شده و سپس با استفاده از مطالعات شهودی و میدانی نسبت به تکمیل اطلاعات و بهنگام‌سازی نقشه‌ها از طریق اطلاعات به دست آمده اقدام شد. در نهایت، بر مبنای تجزیه، تحلیل و همپوشانی لایه‌های اطلاعاتی با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی AHP و توابع آماری در محیط SPSS برای تحلیل اطلاعات استفاده شده است.

یکی از ابزارهای گردآوری اطلاعات، پرسشنامه است که در جامعه آماری پژوهش، یعنی شهروندان و کسبه منطقه ۱۰ توزیع و تکمیل شده است. بر اساس آخرین سرشماری صورت گرفته در سال ۱۳۹۰ تعداد جمعیت منطقه ۳۰۲۸۵۲ نفر بوده است که نمونه‌گیری به روش هدفمند از میان شهروندان و کسبه در محدوده شهرداری منطقه ۱۰ انجام شده و برای محاسبه حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده است. طبق محاسبات انجام شده تعداد نمونه برابر ۳۸۵ نفر است.

مبانی نظری

امروزه مسئله نیروی انسانی و اشتغال ضمن آنکه ریشه در ساخت اقتصادی، اجتماعی در هر جامعه دارند، در رابطه با توسعه و عدم توسعه نیز قرار می‌گیرند، زیرا این ساختار داخلی خود منطبق و مرتبط با الگوی مشخصی از روابط اقتصادی- اجتماعی در سطح جهان است.

بخش غیر رسمی اقتصاد پدیده‌ای است که تمامی نظام‌های اقتصادی، اعم از توسعه یافته و توسعه نیافته، کم و بیش با آن مواجه‌اند که سازوکارهای حاکم بر این بخش پیچیده و ارزیابی آن نیز دشوار است، به طوری که اندازه‌گیری عملکرد آن محتاج روش‌ها و شاخص‌های خاص است و برنامه‌ریزی به منظور ساماندهی آن بیش از هر چیز، منوط به شکستن چارچوب‌های صلب فکری است (معینی، ۱۳۸۰).

با توجه به دشواری‌های موجود در تعریف مشاغل غیر رسمی، تلاش‌های بسیاری در این مورد انجام گرفته است؛ چنان که سازمان بین‌المللی کار در تعریف آن ویژگی‌های ورود آسان، اندازه کوچک، مالکیت فردی یا خانوادگی، روش‌های تولید کاربر، سطح پایین مهارت، سرمایه و تکنولوژی را برشمرده است (کوزاکابه^۴، ۲۰۰۶).

مشاغل غیر رسمی - نه کاری و ناکاری - مشاغلی است که هر کس در هر وضعیتی با سرمایه اندک یا خدمات ساده به آن مشغول می‌شود و این مشاغل فاقد پروانه و مکان ثابت برای کار هستند (صرامی، ۱۳۷۲). در عرف عمومی، عبارت غیر رسمی رفتارهایی را در بر می‌گیرد که به طور نسبی چارچوب ندارند (هارت^۵، ۱۹۷۸).

مطالعات تجربی متعدد، نشان‌دهنده نقش برجسته بخش غیر رسمی در ایجاد اشتغال، به‌ویژه در مناطق شهری کشورهای در حال توسعه است (کاتوزیان، ۱۹۸۱). این بخش، نقش مکمل را در ایجاد اشتغال و درآمد،

و بخش عمده‌ای نیز با به‌کارگیری منابع، امکانات و فضای شهری انجام می‌گیرند، بدون آنکه بهای مربوط به آن را بپردازند. اکنون از نظر بسیاری افراد، این پدیده مانند گذشته تهدید بالقوه در مقابل پایداری، رشد مداوم و رفاه است و از نظر بسیاری دیگر، راهی ارزشمند در کاهش مشکلات گریبان‌گیر جمعیت شهری قلمداد می‌شود (دراکاکیس اسمیت^۳، ۱۹۹۵).

در میان فعالیت‌های کوچک‌مقیاس بخش غیر رسمی، دستفروشی به عنوان یک راهبرد توسعه مورد توجه قرار گرفته و غالب دولت‌ها نظر مساعدی نسبت به آن پیدا کرده و دست‌کم به جای مبارزه، آن را نادیده می‌گیرند. در حالی که در فضای شهری در سه حوزه اشتغال شهری، فضای فیزیکی و فضای اجتماعی شهری به عرصه منازعه و مناقشه دستفروشان و دولت تبدیل شده است، که از نظر اشتغال غیر مولد و مصرفی خوانده شده‌اند، از نظر فیزیکی شهرها دچار لطمه شده‌اند و در فضای اجتماعی شهر یک خرده‌فرهنگ با ویژگی‌های خاص خود تشکیل شده که به عنوان مروجان بی‌نظمی اشاعه‌دهنده رفتار غیر اخلاقی و توطئه‌گران سیاسی به شمار می‌رفتند (ایراندوست، ۱۳۸۲). به همین دلیل، باید فعالیتشان کنترل و به فکر ساماندهی این فعالیت باشیم.

محدوده مطالعه شده منطقه ۱۰ شهر تهران است که به عنوان کوچک‌ترین منطقه تهران بافت فشرده و متراکمی دارد. در این منطقه عرض کم معابر و خیابان‌ها به خودی خود مشکلاتی را برای تردد به وجود می‌آورد و با ایجاد سد معبر توسط دستفروشان این مشکلات دو چندان می‌شود و این مسئله سبب بروز بی‌نظمی و معضلاتی در این منطقه می‌شود که نارضایتی برخی کسبه و شهروندان را در پی داشته است، به طوری که حذف کامل پدیده دستفروشی امکان‌پذیر نیست، اما می‌توان با برنامه‌ریزی و مکان‌یابی مناسب آن را ساماندهی کرد.

اهداف پژوهش

در پژوهش حاضر ضمن شناسایی مهم‌ترین چالش‌ها و مشکلات ناشی از فعالیت دستفروشان در شهر، می‌توان دستیابی به اهداف ذیل را نیز در نظر گرفت:

۱. ساماندهی دستفروشان منطقه ۱۰ شهر تهران به‌ویژه در نواحی مسئله‌دار؛
۲. جلوگیری از ایجاد فضای نابسامان در معابر و گذرگاه‌ها؛
۳. تعیین مکان‌های بهینه برای ایجاد بازارچه‌های دستفروشی در سطح منطقه ۱۰؛
۴. نظارت مستقیم مسئول بازارچه‌ها در مورد تهیه و توزیع اجناس از طرف دستفروشان؛
۵. استفاده از اراضی در تملک شهرداری که از آن‌ها استفاده بهینه به عمل نمی‌آید.

روش‌شناسی

پژوهش حاضر جزء تحقیقات کاربردی- توسعه‌ای و از نظر

4 Kusakabe

5 Hart

3 Drakakis - Smith

دستفروشی

دستفروشی پدیده‌ای است ناشی از رشد مفرط و افسارگسیخته بخش خدمات که عدم تکافوی درآمد شغل اول و توزیع نامتناسب امکانات، تعدادی از سرپرست‌های خانوار را به سوی این‌گونه مشاغل سوق می‌دهد. در نتیجه، توسعه ناموزون به عدم تعادل در ابعاد مختلف اقتصادی - اجتماعی منجر می‌شود. بنابراین، مشکل مهاجرت را دامن می‌زند و سبب روی آوردن مهاجران به بخش غیر رسمی و توسعه آن می‌شود. این مشاغل که در شهرهای بزرگ کشورهای جهان سوم همواره رو به گسترش است و همه‌چیز را تحت الشعاع خود قرار می‌دهد، به طوری که حذف فیزیکی و ضربتی این مشاغل در شهرهای کشورهای جهان سوم مانند ایران در شرایط حاضر به بیکاری و فقر بیشتر منجر می‌شود و بقا و دوام آن به پیچیدگی مسائل و افت تولید و عقب‌ماندگی کشور می‌انجامد (عظیمی آملی، ۱۳۸۰).

اگرچه به نظر می‌رسد رفع و دفع این معضل اجتماعی نیازمند حصول و تدوین برنامه‌ریزی‌های هوشمندانه اقتصادی میان‌مدت و بلندمدت در سطوح گسترده‌تری است، اما ساماندهی دستفروشان و استقرار آن‌ها در مناطقی مشخص از سوی نهادهای نظارتی و شهری نیز می‌تواند در کاهش و محدودتر کردن مشکلات و تبعات این‌گونه مشاغل در سطح شهر، تا حدودی مؤثر واقع شود.

دستفروشی در کشورهای مختلف جهان

اگرچه دستفروشی به عنوان یک گزینه برای کسب درآمد فقرا دیده می‌شود، اما داخل هر کشور و منطقه چشم‌انداز کسب‌وکار متفاوت است و علاوه بر این، سیاست‌های مختلف در توسعه شهری و دستفروشی در خیابان و شرایط اقتصاد کلان در هر کشور آثار متفاوتی بر فروشندگان خیابانی داشته است (کوزاکابه، ۲۰۰۶).

در برخی کشورها از جمله تایلند فعالیت دستفروشان از طرف مردم و نهادهای دولتی پذیرفته شده و دستفروشان به شکلی که ایجاد سد معبر نمی‌کند، به فعالیت می‌پردازند (کوزاکابه، ۲۰۰۶) یا در کشور فرانسه می‌توان فعالیت دستفروشان را به صورت صنفی مشاهده کرد که فقط خاص افراد فقیر نیست و دستفروشان دارای مکان و ساعت کاری مشخص هستند (در هر محله دو روز تشکیل بازار می‌دهند) به طوری که درآمد خوبی دارند و در عین حال مزاحمتی هم ندارند (صرامی، ۱۳۷۱).

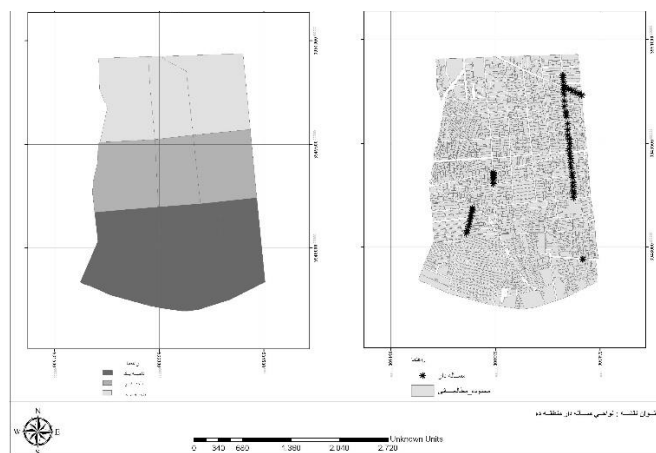
در ایران دستفروشی سابقه تاریخی دارد، به طوری که از زمان‌های دور برخی افراد به این روش امرار معاش می‌کردند. بنا بر تبصره ۱ بند ۲ قانون، شهرداری‌ها را مکلف کرده است که از سد معابر عمومی و اشغال پیاده‌روها، میادین، پارک و باغ‌های عمومی برای کسب‌وکار و سکونت جلوگیری کنند و در رفع موانع موجود و آزاد کردن معابر و اماکن یادشده خودشان اقدام کنند (جهانگیر، ۱۳۷۹). این قانون مبنای تشکیل ستاد رفع سد معبر در اجراییات شهرداری‌ها و اقدامات آن‌ها در جمع‌آوری دستفروشان شهری است که به طور رایج بخش اجراییات و ستاد رفع سد معبر شهرداری‌ها در بیشتر شهرها نتیجه مطلوبی را به دنبال نداشته

به‌ویژه برای اقشار فرودست جامعه ایفا می‌کند که شامل تلاشگران برای بقا (افراد بسیار فقیری که برای کسب درآمد به صورت پاره‌وقت کار می‌کنند)، خویش‌فرمایان (کسانی که کالاها و خدمات را برای فروش تولید کرده، یا کالاها را برای فروش مجدد و ارائه خدمات خریداری می‌کنند) و بنگاه‌های خیلی کوچک (مؤسسه‌های کوچک در یک مکان معین با ساعت‌های کار کم و بیش قانونی)، از جمله گروه‌های اقتصادی - اجتماعی هستند که از طریق بخش غیر رسمی به کسب درآمد می‌پردازند (ردی و همکاران، ۲۰۰۴). می‌توان گفت که بخش غیررسمی ارتباط نزدیکی با توسعه‌نیافتگی و رشد نامتوازن یک شهر یا یک منطقه دارد؛ به طوری که ابعاد گسترده این مشاغل نشان‌دهنده اقتصاد بیمار است که نمی‌تواند ظرفیت‌های لازم را برای اشتغال مؤثر و مفید را فراهم کند و تأثیرات متفاوتی را بر تمامی ابعاد شهری (اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) وارد می‌سازد که بارزترین نمود آن در بخش اقتصادی جامعه شهری است. از جمله تأثیرات مثبت و منفی بخش غیر رسمی در اقتصاد را می‌توان در موارد ذیل بیان کرد:

در کشورهای جهان سوم، بزرگ‌ترین منبع استعدادها و ابتکارها در زیر پوشش بخش غیر رسمی نهفته است و شاغلان آن، در به‌کارگیری دوباره مواد زائد بسیار ماهر هستند و به دلیل نبود موانع و مقررات و سهولت کار، راه فعالیت برای افراد علاقه‌مند در این بخش باز است (صرامی، ۱۳۷۲).

این بخش با پایین نگه داشتن قیمت‌ها، هزینه زندگی میلیون‌ها شهروند را متعادل ساخته و به دلیل اشتغال‌زایی، به طور غیر مستقیم گروه درگیر را از انحراف‌های اجتماعی دور می‌سازد (شکویی، ۱۳۷۳). بخش غیر رسمی موجب افزایش مهاجرت‌های روستا - شهری شده که به افزایش جمعیت مادرشهرها منجر می‌شود. این افزایش جمعیت ممکن است به بروز مسائل و مشکلات زیست‌محیطی ناشی از ناتوانی نظام شهری در مدیریت این جریان ناگهانی منجر شود. به دلیل نبود فرصت‌های اشتغال، مهاجران رانده‌شده از روستا ممکن است به فعالیت‌هایی مثل جرم، جنایت و... کشیده شوند (ردی و همکاران، ۲۰۰۴) و جامعه را نیز به مصرف بیشتر و خریدهای کاذب سوق دهند (صرامی، ۱۳۷۲).

می‌توان گفت: «این‌گونه فعالیت‌ها گاهی سبب تعطیلی و ورشکستگی بنگاه‌های اقتصادی می‌شوند» که به عقیده کارشناسان، این مشاغل لطماتی بیش از بیکاری به کشور وارد می‌کنند، چرا که دولت را برای برنامه‌ریزی برای ایجاد شغل گمراه می‌کند و به همین دلیل، تهدید این مشاغل (کاذب) فراتر از بیکاری است چون در این گروه مشاغل کنترلی وجود ندارد. بنابراین، ممکن است اقداماتی انجام شود که نتایج مناسبی نداشته باشند. از جمله راهکارهایی که فعالان عرصه اشتغال کشور برای کاهش بخش غیررسمی اشتغال کشور ارائه می‌کنند، جلوگیری از واردات بی‌رویه کالاها خارجی، افزایش کیفیت رقابت‌پذیری تولیدات داخلی بنگاه‌ها، حمایت از صنعت داخلی، به‌کارگیری ابزار و استعدادها و از همه مهم‌تر، تسهیل پرونده‌های دریافت مجوزهای قانونی است.

مأخذ: مهندسين مشاور طرح و معماری ۱۳۸۴ و یافته‌های تحقیق ۱۳۹۲

نقشه ۱: نواحی مسئله‌دار دستفروشی منطقه ۱۰

محله ۱۶ متری امیری، حد فاصل خیابان نوری تا خیابان جی می‌توان ازدحام دستفروشان را به راحتی مشاهده کرد. بیشتر دستفروشان از ساعت ۶ عصر به بعد به فروش کالای خود در معابر می‌پردازند. اقلام عرضه شده شامل پوشاک، لوازم تزئینی، خوراکی، زیورآلات، لوازم آشپزخانه و... است. در برخی چهارراه‌ها و خیابان‌های این ناحیه فعالیت وانت‌بارها که تقریباً به شکل مستمر مشغول به فعالیت هستند، مشاهده شد. در مواردی مهاجران افغان نیز در این محدوده اقدام به دستفروشی می‌کنند که این می‌تواند جذب‌کننده سایر مهاجران باشد.

ناحیه ۲: بیشترین تمرکز دستفروشان در این ناحیه در خیابان رودکی (سلسبیل) است که در معابر اقدام به عرضه کالای خود می‌کند. در این محله نیز از ساعت ۷ شب فعالیت دستفروشان آغاز می‌شود. بیشتر فعالیت دستفروشان از خیابان رودکی تا تقاطع خیابان امام خمینی است و بالاتر از تقاطع از تعداد دستفروشان کاسته می‌شود.

در ناحیه ۲ بین خیابان جیحون حد فاصل مالک اشتر و مرتضوی (چهارراه گلی) نیز فعالیت دستفروشان به شکلی گسترده وجود دارد. فعالیت دستفروشان در این منطقه در تمامی ساعت‌های روز مشاهده شد، ولی ازدحام و شلوغی‌ها از ساعت ۶ عصر به بعد است که نارضایتی تمامی کسبه این خیابان را در پی داشته است. بیشترین فراوانی دستفروشان از نظر جنسیتی زنان هستند. در سایر مکان‌های این ناحیه فعالیت دستفروشی به شکل پراکنده وجود دارد.

ناحیه ۳: در این ناحیه فعالیت دستفروشی به شکل محدودتر است که در خیابان هاشمی به صورت فعالیت وانت‌بارها و در انتهای خیابان هاشمی (میدان هاشمی) دستفروشان در پارک اقدام به فروش کالاهای خود می‌کنند، در خیابان آذربایجان هم نزدیک ایستگاه مترو دستفروشان فعالیت دارند و شاید بتوان گفت که کم‌مسئله‌دارترین ناحیه در این منطقه است.

است و غالباً به شیوه «تاکتیک بفروش و بگریز» در سطح شهرها انجامیده است (بیات ۱۳۷۹). با این وجود، در ایران تدابیر مناسبی برای ساماندهی دستفروشان وجود ندارد و اگر در مواردی هم وجود دارد به صورت مقطعی است.

معرفی منطقه مطالعه شده

محدوده مطالعه شده منطقه ۱۰ شهر تهران است، که در بخش غربی تهران قرار دارد و از شمال به خیابان آزادی، از شرق به بزرگراه شهید نواب صفوی، از جنوب به خیابان قزوین و از غرب به خیابان شهیدان، هرمان و پادگان جی محدود می‌شود. این منطقه دارای ۳ ناحیه خدمات شهری و ۱۰ محله قدیمی است که شاخص‌ترین آن‌ها محلات سلسبیل، بریانک، حسام‌الدین و قصرالدشت هستند. این منطقه با وجود مساحت کم جزء پرجمعیت‌ترین مناطق تهران است [۱۸]. از نظر اجتماعی و اقتصادی مهم‌ترین معضل منطقه در حوزه اجتماعی، پایین بودن میانگین درآمد خانوارهای منطقه نسبت به متوسط شهر تهران است و فضاهای کار و فعالیت اقتصادی در منطقه محدود است و شاید به همین دلیل، فعالیت دستفروشی در نواحی سه‌گانه آن وجود دارد.

توزیع فضایی دستفروشان در نواحی منطقه ۱۰

براساس مشاهدات میدانی صورت‌گرفته دستفروشی در تمام نواحی منطقه ۱۰ به شکل پراکنده وجود دارد، اما در بعضی نواحی به صورت بازار کنار معابر مشاهده می‌شود. بارزترین مراکز فعالیت دستفروشی نواحی این منطقه عبارت‌اند از:

ناحیه ۱: بوستان نور در محله بریانک که بیشتر کالاهای عرضه شده توسط دستفروشان شامل لوازم بهداشتی، پوشاک، مواد خوراکی است. در

جدول ۱. ماتریس مقایسه زوجی

ماتریس مقایسه زوجی				
شاخص‌ها	سازگاری کاربری‌ها	دسترسی به شبکه‌های ارتباطی	فاصله از مرکز محله	حجم تقاضا
سازگاری کاربری‌ها	1.000	2.000	2.000	3.000
دسترسی به شبکه‌های ارتباطی	0.500	1.000	1.000	2.000
فاصله از مرکز محله	0.500	1.000	1.000	2.000
حجم تقاضا	0.333	0.667	0.667	1.000

جدول ۲. مجموع مقادیر هر ستون در ماتریس مقایسه زوجی

شاخص‌ها	سازگاری کاربری‌ها	دسترسی به شبکه‌های ارتباطی	فاصله از مرکز محله	حجم تقاضا
سازگاری کاربری‌ها	1.000	2.000	2.000	3.000
دسترسی به شبکه‌های ارتباطی	0.500	1.000	1.000	2.000
فاصله از مرکز محله	0.500	1.000	1.000	2.000
حجم تقاضا	0.333	0.667	0.667	1.000
Sum	2.333	4.667	4.667	8.000

مدیران و تصمیم‌گیران می‌دهد (صادقی، ۱۳۹۲).

ایجاد ماتریس مقایسه زوجی

ابتدا یک سلسله‌مراتب از مسئله مد نظر ایجاد می‌شود، که در این سلسله‌مراتب شاخص‌ها و معیارها مشخص می‌شود. سپس، عناصر موجود در هر سطح از سلسله‌مراتب به ترتیب از پایین به بالا نسبت به کلیه عناصر مرتبط در سطح بالاتر ارزیابی می‌شوند. از این رو، گزینه‌های تصمیم بر اساس آخرین سطح شاخص‌های تصمیم ارزیابی و از سوی دیگر، شاخص‌های تصمیم ارزیابی می‌شوند. در نهایت، ماتریس مقایسه زوجی تشکیل می‌شود که نسبت به اهمیت عوامل از شماره ۱ تا ۹ است. پس از تشکیل ماتریس مقایسه، به ترتیبی که در زیر می‌آید، وزن نسبی معیارها به دست می‌آید (رحمانی فضلی، صادقی و ویسی، ۱۳۹۱).

محاسبه مجموع مقادیر هر ستون در ماتریس مقایسه زوجی

تمامی ستون‌های جدول قبل را جمع می‌بندیم و به صورت جداگانه در ذیل هر ستون می‌آوریم.

۱. استانداردسازی اعداد ماتریس

به این صورت که هر مؤلفه ماتریس حاصل از مقایسه زوجی، به مجموع ستونش تقسیم شده و ماتریس مقایسه زوجی نرمال شده به دست می‌آید. عدد نرمالیزه شده برای i و j از رابطه زیر به دست می‌آید (فرمول):

$$N_{ij} = \frac{V_{ij}}{\sum_{i=1}^n v_{ij}}$$

بررسی و تحلیل یافته‌ها

تجزیه و تحلیل اطلاعات در دو بخش انجام شده است: در بخش نخست با استفاده از روش تجزیه و تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) معیارهای مد نظر وزن‌دهی شده و سپس، با استفاده از نرم‌افزار GIS مکان‌یابی بهینه بازار انجام شده است و در بخش دوم یافته‌های حاصل از پرسشنامه با استفاده از روش تحلیل آماری (SPSS) تجزیه و تحلیل می‌شود.

ابتدا برای مکان‌یابی بهینه برای ایجاد بازار در روش تحلیل سلسله‌مراتبی معیار انتخاب شد و در محیط نرم‌افزاری GIS تحلیل شد، قاعده عمومی بر این است که معیارها را باید در ارتباط با وضعیت مسئله تعیین کرد. به بیان دیگر، مجموعه‌ای از معیارهای ارزیابی به تبع یک مسئله خاص تعیین می‌شوند و تعداد معیارهای ارزیابی به خصوصیات مسئله تصمیم‌گیری بستگی دارد (مالچفسکی^۷، ۲۰۰۶). که در پژوهش حاضر، برای تعیین اراضی مناسب ایجاد بازار متغیرها و معیارهایی که در نظر گرفته شده است، عبارت‌اند از: لایه تقاضا، سازگاری کاربری‌ها، مرکز محلات و معابر است.

طبقه‌بندی و ارزش‌گذاری متغیرها و لایه‌های اطلاعاتی در این مرحله که یکی از مراحل اصلی مکان‌یابی با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی است، مجموعه داده‌ها به صورت مجدد طبقه‌بندی و ارزش‌گذاری می‌شوند. عملیات طبقه‌بندی مجدد برای ترکیب مجموع لایه‌ها امری ضروری است و طی این عملیات، مجموع لایه‌ها تحت مقیاس مشترکی سنجیده می‌شوند. در پژوهش برای ارزش‌گذاری لایه‌های اطلاعاتی از مدل AHP استفاده شده است. این تکنیک بر اساس مقایسه‌های زوجی بنا نهاده شده و امکان بررسی سناریوهای مختلف را به

7 Malczewski

جدول ۳. ماتریس استاندارد شده

شاخص‌ها	سازگاری کاربری‌ها	دسترسی به شبکه‌های ارتباطی	فاصله از مرکز محله	حجم تقاضا
سازگاری کاربری‌ها	0.429	0.429	0.429	0.375
دسترسی به شبکه‌های ارتباطی	0.214	0.214	0.214	0.250
فاصله از مرکز محله	0.214	0.214	0.214	0.250
حجم تقاضا	0.143	0.143	0.143	0.125

جدول ۴. محاسبه میانگین مؤلفه‌ها

شاخص‌ها	سازگاری کاربری‌ها	دسترسی به شبکه‌های ارتباطی	فاصله از مرکز محله	حجم تقاضا	امتیاز
سازگاری کاربری‌ها	0.429	0.429	0.429	0.375	0.415
دسترسی به شبکه‌های ارتباطی	0.214	0.214	0.214	0.250	0.223
فاصله از مرکز محله	0.214	0.214	0.214	0.250	0.223
حجم تقاضا	0.143	0.143	0.143	0.125	0.138

۲. **گام دوم:** تعیین بردار توافق به وسیله تقسیم مجموع وزنی بر وزن‌های معیار که پیش‌تر تعیین شد. اکنون که بردار توافق محاسبه شده است، نیاز به محاسبه مقادیر دو عبارت دیگر داریم، لاندا (l) و شاخص توافق (λ). مقدار لاندا به سادگی برابر میانگین مقادیر بردار توافق است:

$$\lambda = \frac{16.641}{4} = 4.160$$

اسبه CI بر مبنای این واقعیت است که l همیشه بزرگ‌تر یا مساوی تعداد معیارهای تحت بررسی n است و l=n در صورتی است که ماتریس مقایسه دوتایی، یک ماتریس سازگار باشد. بنابراین، l-n می‌تواند ملاکی از میزان سازگاری (توافق) در نظر گرفته شود که به صورت زیر نرمال می‌شود:

$$CI = \frac{l-n}{n-1} = \frac{4.160-4}{4-1} = 0.053$$

عبارت CI که از آن بعنوان «شاخص توافق» یاد می‌شود، ملاکی برای انحراف از توافق تلقی می‌شود. همچنین، می‌توان «نسبت توافق» CR را به طریق زیر محاسبه نمود:

$$CR = \frac{CI}{RI} = \frac{0.053}{0.90} = 0.059$$

که در آن RI شاخص تصادفی ۲، تصادفی است، شاخص توافق یک ماتریس مقایسه دوتایی که به طور تصادفی ایجاد شده است. می‌توان نشان داد RI بستگی به تعداد مؤلفه‌های مقایسه شده دارد (جدول ۷). در تفسیر نتیجه حاصل از نسبت توافق CR می‌توان گفت که اگر $CR < 0.1$ باشد، سطح قابل قبول توافق را در مقایسه‌های دوتایی نشان

در این فرمول z و Vi عناصر ماتریس مقایسه زوجی، اندیس Nij عناصر نرمال شده و n تعداد شاخص مقایسه شده است.

محاسبه وزن معیارها

یعنی تقسیم مجموع امتیازهای استاندارد شده برای هر ردیف بر تعداد معیارهای که حاصل یک ماتریس ستونی است. این میانگین‌ها تخمینی از وزن نسبی معیارهای مقایسه شده است. این کار با استفاده از رابطه زیر صورت می‌گیرد (فرمول):

$$W_i = \frac{\sum_{j=1}^n n_{ij} z_j}{V_i z_j}$$

در این رابطه اندیس Wi وزن نسبی و n تعداد شاخص‌هاست. که در نهایت، وزن نهایی به دست می‌آید. وزن نهایی، مبنایی برای تصمیم‌گیری است و به عنوان نسبت‌های کارایی هر دو معیار در رسیدن به هدف نهایی به کار گرفته می‌شود (صادقی، ۱۳۹۲).

۲. تخمین نسبت توافق

محاسبه نسبت توافق از این نظر برای ما مهم است، که اگر ما در ماتریس مقایسه زوجی، هنگام مقایسه زوج‌ها دچار تناقض در قضاوت شده باشیم و یا اینکه هنگام وزن‌دهی به معیارها در فرایند مقایسه زوجی دقت لازم اعمال نشده باشد، از طریق میزان توافق حاصله ما را متوجه می‌سازد. این مرحله شامل عملیات زیر است:

۱. **گام اول:** تعیین بردار مجموع وزنی، به وسیله ضرب کردن وزن اولین معیار در نخستین ستون ماتریس مقایسه دوتایی اصلی، سپس ضرب کردن دومین معیار در دومین ستون ماتریس اصلی، این عمل برای تمام ستون‌های ماتریس اصلی انجام می‌گیرد، و سرانجام جمع کردن این مقادیر در سطرها.

جدول ۵. ماتریس تعیین نسبت توافق

شاخص‌ها	سازگاری کاربری‌ها	دسترسی به شبکه‌های ارتباطی	فاصله از مرکز محله	حجم تقاضا	مجموع
سازگاری کاربری‌ها	0.415	0.446	0.446	0.415	1.723
دسترسی به شبکه‌های ارتباطی	0.208	0.223	0.223	0.277	0.931
فاصله از مرکز محله	0.208	0.223	0.223	0.277	0.931
حجم تقاضا	0.138	0.149	0.149	0.138	0.574

جدول ۶. ادامه‌ی ماتریس تعیین نسبت توافق

شاخص‌ها	امتیاز	جمع سطور نسبت توافق	تقسیم جمع سطور بر امتیاز
سازگاری کاربری‌ها	0.415	1.723	4.151
دسترسی به شبکه‌های ارتباطی	0.223	0.931	4.170
فاصله از مرکز محله	0.223	0.931	4.170
حجم تقاضا	0.138	0.574	4.151
Sum	1.000	4.159	16.641

نشان داده شده است که محلات بریانک و هفت‌چنار به دلیل وجود فضای سبز بهترین محلات ناحیه ۱ محسوب می‌شود. ناحیه ۲ از این نظر محدودیت دارد و در ناحیه ۳ محله کارون شمالی مناسب است.

تجزیه و تحلیل

براساس شاخص‌های منظور شده در پرسشنامه و اهداف پژوهش، به گردآوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز در منطقه مطالعه شده پرداخته شده است. در ادامه، برآیند تا میزان همبستگی شاخص‌های مطالعه شده (گروه کالایی مورد استقبال شهروندان، مکان بازار، حجم تقاضا و تمرکز دستفروشان) را به کمک تحلیل‌های همبستگی در محیط نرم‌افزاری SPSS آزمون کنیم.

۱- رابطه میان تمایل به خرید از دستفروشان و نوع کالای ارائه شده

مطالعات میدانی انجام شده در منطقه مطالعه شده نشان می‌دهد میان دو متغیر تمایل به خرید کالای ارائه شده توسط دستفروشان از سوی مردم با نوع کالای ارائه شده روابط معناداری وجود دارد. به گونه‌ای که در مطالعه صورت گرفته ۵ گروه کالایی ارائه شده توسط دستفروشان بررسی شده و با استفاده از آزمون آماری تحلیل واریانس Anova همانندی میان گروه‌های یادشده مطالعه شده است.

همان گونه که مشاهده می‌شود، در دو گروه کالایی بررسی شده یعنی؛ مواد غذایی و لوازم آرایشی-بهداشتی تفاوت معناداری با سایر گروه‌ها مشاهده شده است، به این معنا که معمولاً مردم در دو گروه مورد اشاره تمایل به مراتب کمتری برای خرید از دستفروشان داشته‌اند و در مقابل، تمایل به خرید در سایر گروه‌ها بالاتر بوده است.

می‌دهد، اما اگر $ICR > 0.1$ باشد، نشان‌دهنده قضاوت‌های ناسازگار است که در چنین مواردی باید در مقادیر اصلی ماتریس مقایسه دوتایی تجدید نظر و اصلاح انجام بگیرد. بنابراین، وزن‌دهی ما در این مثال مورد تأیید است (صادقی، ۱۳۹۲).

پس از مشخص شدن وزن معیارها و زیرمعیارها، باید هر معیار به صورت یک لایه نقشه در پایگاه داده‌های مبتنی بر GIS نشان داده شود. از لایه‌هایی که معرف معیارهای ارزیابی هستند، تحت عنوان نقشه‌های معیار یاد خواهد شد. نقشه‌های معیار بیانگر توزیع فضایی صفاتی است که بر پایه آن صفات، درجه دستیابی به اهداف ملازم با آن اندازه‌گیری می‌شود. پس از اینکه از تمامی معیارهای یک لایه رستری تولید شد، لایه‌ها را بر اساس وزن زیرمعیارها وزن‌دهی مجدد می‌کنیم و در نهایت، با استفاده از تابع Raster calculator در محیط GIS اقدام به عملیات هم‌پوشانی ریاضی می‌کنیم. به این صورت که لایه‌های رستری که بر اساس وزن زیرمعیارها طبقه‌بندی مجدد شده‌اند را بر اساس وزن کلی لایه‌ها با هم ترکیب می‌کنیم. پس از انجام این عملیات یک لایه رستری تولید می‌شود که گویای مکان مطلوب برای ایجاد بازار است^۸.

با توجه به معیارهای میزان سازگاری کاربری، میزان دسترسی معابر، مرکز محلات و میزان تقاضا مکان بهینه برای ایجاد بازار روز و بازار هفتگی را نشان می‌دهد که در ناحیه ۱ محله بریانک و سلیمانی تیموری، کلیه محلات ناحیه ۲ و در ناحیه ۳ محله سلسبیل شمالی بهترین مکان‌ها برای ایجاد بازار است.

اهمیت وجود فضای سبز در با توجه به فشردگی بافت منطقه برای ایجاد بازار است. در نقشه ۳ مکان بهینه با توجه به فضای سبز موجود

۸. این میحت از مطالعات امکان‌سنجی جابه‌جایی و یا درجاسازی روستای سید محمد، که توسط مهندسان مشاور چشم‌انداز توسعه سرزمین در استان چهارمحال و بختیاری به انجام رسیده، اقتباس شده است.

جدول ۷. محاسبه مقدار شاخص تصادفی

N RI	N RI	N RI
1 0/00	6 1/24	11 1/51
2 0/00	7 1/32	12 1/48
3 0/58	8 1/41	13 1/56
4 0/90	9 1/45	14 1/57
5 1/12	10 1/49	15 1/59

مأخذ: صادقی، ۱۳۹۲

جدول ۸. محاسبه وزن زیرمعیارها

وزن	زیر معیار	وزن کل لایه	معیار
۱	ناسازگار	0.415	کاربری اراضی
۲	نیمه‌سازگار		
۳	سازگار		
۱	۰ تا ۵۰	0.223	معیار
۲	۵۰ تا ۱۰۰		
۳	۱۰۰ تا ۲۰۰		
۴	۲۰۰ تا ۳۰۰		
۵	۳۰۰ تا ۵۰۰		
۱	۰ تا ۲۰۰	0.223	مرکز محلات
۲	۲۰۰ تا ۵۰۰		
۳	۵۰۰ تا ۱۰۰۰		
۴	۱۰۰۰ به بالا		
۱	زیاد	0.138	سطح تقاضا
۳	متوسط		
۵	کم		

همان‌طور که مشاهده می‌شود، مقدار آماره ضریب همبستگی اسپیرمن ۰/۸۷۸ به دست آمده است که نشان‌دهنده رابطه همبستگی مثبت و با درجه همبستگی بسیار زیاد میان متغیرهای بررسی شده است. به این معنا که در برخی از محلات منطقه مطالعه شده میزان تقاضای مردم و به بیانی، تمایل آن‌ها به خرید از دستفروشان بیشتر از سایر مناطق بوده است و به همین دلیل، در این آزمون نیز نشان داده شد که با افزایش تمایل به خرید از سوی مردم که ناشی از دلایل فرهنگی خاص محلات یادشده است، تمرکز و استقرار دستفروشان نیز افزایش معناداری را از خود نشان داده است. از این‌رو، باید در مکان‌گزینی بازارهای ویژه دستفروشان به این مهم توجه ویژه‌ای صورت گیرد.

۴. رابطه میان نوع کاربری و تمایل کسبه به استقرار

دستفروشان

مطالعات میدانی انجام‌شده در منطقه مطالعه شده نشان می‌دهد میان دو متغیر نوع کاربری و تمایل کسبه به استقرار دستفروشان، تفاوت معناداری وجود دارد. به گونه‌ای که در مطالعه صورت گرفته پنج گروه کالایی؛ پوشاک، لوازم تحریر، مواد خوراکی (به‌جز میوه)، آرایشی-

۲. رابطه میان مکان استقرار دستفروشان و میزان فروش

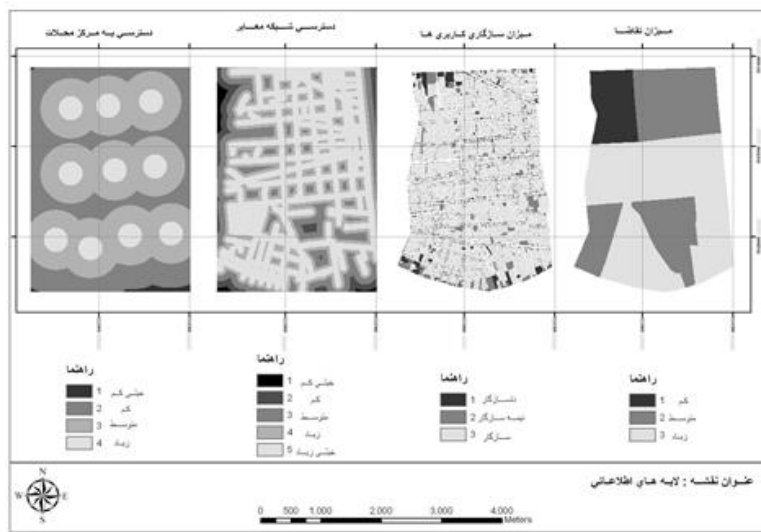
در بررسی رابطه میان مکان استقرار دستفروشان و میزان فروش دستفروشان، دو شاخص کیفیت دسترسی و میزان فروش با طیف سنجی لیکرت استفاده شدند. با توجه به اینکه متغیرهای بررسی شده مقیاس رتبه‌ای داشتند، از آزمون همبستگی اسپیرمن استفاده شد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، مقدار آماره ضریب همبستگی اسپیرمن ۰/۷۸۵ به دست آمده است که نشان‌دهنده رابطه همبستگی مثبت و با درجه همبستگی زیاد میان متغیرهای بررسی شده است. به این معنا که با افزایش کیفیت دسترسی در منطقه مطالعه شده، میزان درآمد دستفروشان افزایش یافته است. از این‌رو، باید در مکان‌گزینی بازارهای ویژه دستفروشان به این مهم توجه ویژه‌ای صورت گیرد.

۳. رابطه میان حجم تقاضای مردم و میزان تمرکز

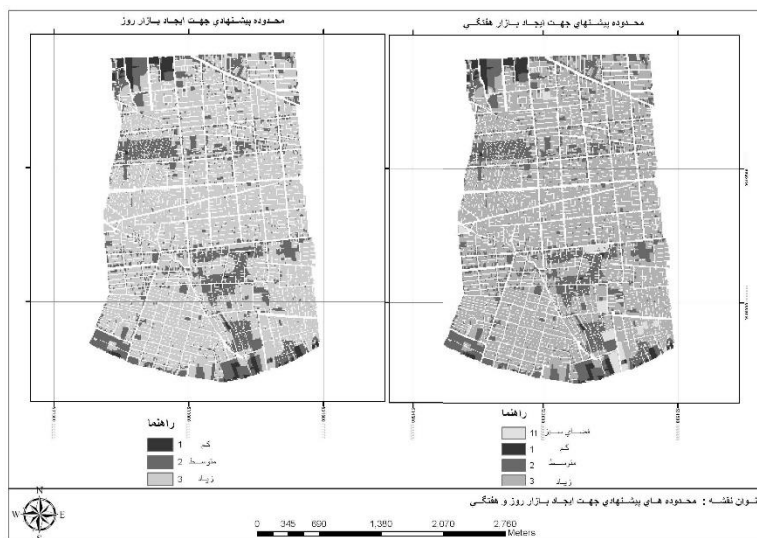
دستفروشان

در بررسی رابطه میان حجم تقاضای مردم و میزان تمرکز دستفروشان نیز با طیف سنجی لیکرت استفاده شده و مقیاس رتبه‌ای شاخص‌ها، از آزمون همبستگی اسپیرمن استفاده شد.

مأخذ: ترسیم نگارندگان
 نقشه ۲. ارزش گذاری معیارها و تولید لایه‌های وزن دهی شده

مأخذ: یافته‌های پژوهش
 نقشه ۳. نقشه نهایی - حاصل از ترکیب لایه‌های اطلاعاتی

مشاهده شده است، به این معنا که در منطقه مطالعه شده، کسبه‌های رسمی شاغل به فعالیت در دو گروه یادشده حساسیت کمتری نسبت به سایر گروه‌ها برای استقرار دستفروشان در منطقه بوده‌اند و این امر به این دلیل است که در گروه‌های کالایی یادشده مردم تمایل کمتری به خرید

بهداشتی و لوازم الکترونیک و خانگی با استفاده از آزمون آماری تحلیل واریانس Anova تفاوت‌های معناداری را نشان داد. همان‌گونه که مشاهده می‌شود، در دو گروه کالایی بررسی شده یعنی مواد غذایی و لوازم الکترونیکی و خانگی تفاوت معناداری با سایر گروه‌ها

جدول ۹. نتیجه آزمون ارزیابی همانندی میان گروه‌های کالایی بررسی شده

گروهها		Sum of Squares	df	Mean Square
پوشاک	Between Groups	17.200	4	4.300
	Within Groups	.000	0	
	Total	17.200	4	
نوشت افزار	Between Groups	16.000	4	4.000
	Within Groups	.000	0	
	Total	16.000	4	
مواد خوراکی (به جز میوه)	Between Groups	2.250	4	1.500
	Within Groups	.000	0	
	Total	2.250	4	
آرایشی بهداشتی	Between Groups	4.800	4	2.000
	Within Groups	.000	0	
	Total	4.800	4	
لوازم الکترونیک و خانگی	Between Groups	20.000	4	5.000
	Within Groups	.000	0	
	Total	20.000	4	

مأخذ: محاسبات نگارندگان

جدول ۱۰. نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن

میزان فروش	کیفیت دسترسی	آزمون همبستگی اسپیرمن
Spearman's rho	Correlation Coefficient	1.000
	Sig. (2-tailed)	.
	N	97
میزان فروش	Correlation Coefficient	.600
	Sig. (2-tailed)	.785
	N	97

مأخذ: محاسبات نگارندگان

جدول ۱۱. نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن

تمرکز دستفروشان	حجم تقاضا	آزمون همبستگی اسپیرمن
Spearman's rho	Correlation Coefficient	1.000
	Sig. (2-tailed)	.
	N	97
تمرکز دستفروشان	Correlation Coefficient	.689
	Sig. (2-tailed)	.878
	N	97

مأخذ: محاسبات نگارندگان

می‌شود که یکی از مشکلات موجود در آن، تجمع دستفروشان در معابر (خیابان و پیاده‌رو) است. پدیده دستفروشی به عنوان یک واقعیت، سبب مشکلات زیادی در فضای شهری می‌شوند از جمله ایجاد سد معبر و آلودگی‌های صوتی و بصری در شهر است که علاوه بر ایجاد سد معبر و بی‌نظمی در تردد، سبب بروز برخی مشکلات فرهنگی و اجتماعی و روانی می‌شود، اما برخورد حذفی با این بخش، کار مدیریت شهری را به شکست می‌کشاند، چرا که اشتغال مهم‌ترین مسئله پیش روی ماست و این بخش بار اشتغال را بر دوش می‌کشد و باید به فکر ساماندهی مناسب

از دستفروشان دارند و استقرار دستفروشان آسیب کمتری به کسب‌وکار آن‌ها نسبت به سایر گروه‌ها وارد می‌سازد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در یک نتیجه‌گیری کلی می‌توان گفت که فعالیت شهروندان در سیمای شهرها تأثیری انکارناپذیر دارد، که این آثار را می‌توان در تراکم یا پراکندگی عناصر کالبدی و فضای فرهنگی شهرها جست‌وجو کرد. منطقه ۱۰ شهر تهران به عنوان کوچک‌ترین و پرتراکم‌ترین منطقه محسوب

جدول ۱۲. نتیجه آزمون ارزیابی همانندی میان پنج گروه کالایی

گروه‌ها		Sum of Squares	Df	Mean Square
پوشاک	Between Groups	10.200	4	3.300
	Within Groups	.000	0	.
	Total	10.200	4	.
لوازم التحریر	Between Groups	9.000	4	3.000
	Within Groups	.000	0	.
	Total	9.000	4	.
مواد خوراکی (به جز میوه)	Between Groups	25.000	4	5.000
	Within Groups	.000	0	.
	Total	25.000	4	.
آرایشی-بهداشتی	Between Groups	4.800	4	2.000
	Within Groups	.000	0	.
	Total	4.800	4	.
لوازم الکترونیک و خانگی	Between Groups	22.550	4	4.750
	Within Groups	.000	0	.
	Total	22.550	4	.

مأخذ: محاسبات نگارندگان.

این فعالیت باشیم. ناحیه یک بازار هفتگی پیشنهاد می‌شود، که به صورت گردشی فعالیت می‌کند.

۳. برای مدیریت فعالیت دستفروشان هم می‌توان از روش‌های ذیل بهره جست:

- انتقال دستفروشان از سطح معابر به مکان‌های پیشنهادی؛
- نظارت دائمی بر فعالیت دستفروشان؛
- صدور شناسنامه فعالیت و هویتی برای دستفروشان و تدوین الزامات و ضوابط موضوعه؛
- تشکیل اتحادیه دستفروشان و اعمال برخی ضوابط و مکانیزم‌های مورد نیاز؛
- برخورد جدی با فعالیت دستفروشان خارج از چارچوب ضوابط تدوین شده؛
- نظارت بر عملکرد مأموران و ناظران فعالیت دستفروشان.

منابع

ایراندوست، کیومرث. (۱۳۸۲). بخش غیر رسمی، چالش‌ها و فرصت‌ها، ماهنامه پژوهشی، آموزشی، اطلاع‌رسانی شهرداری‌ها، سال ۵، شماره ۵۳.

بیات، آصف. (۱۳۷۹). سیاست‌های خیابانی، ترجمه سید اسدالله نبوی چاشمی، انتشارات شیرازه.

پاتر، رابرت بی و لوید ایوانز، سالی. (۱۹۹۸). شهر در حال توسعه، ترجمه کیومرث ایراندوست، مهدی دهقانی منشادی و میترا احمدی (۱۳۸۴). تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.

دراکاکیس اسمیت، دیوید ویلیام. (۱۹۹۵). شهر جهان سومی، ترجمه دکتر فیروز جمالی. تهران: نشر توسعه.

رحمانی فضل، عبدالرضا؛ صادقی، مظفر و ویسی، رضا (۱۳۹۱). بهره‌گیری از مدل مکان‌گزینی مبتنی بر AHP، در راستای مدیریت محیط و توسعه پایدار سکونتگاهی (مطالعه موردی: شهر رشت). تهران: اولین کنفرانس ملی راهکارهای دستیابی به توسعه پایدار.

در بخش‌های کشاورزی، منابع طبیعی و محیط زیست سازمان بین‌المللی کار (ژنو، ۲۰۰۲)، کار شایسته و اقتصاد غیر رسمی، ترجمه محمد ضیایی

این فعالیت باشیم.

مشاغل غیر رسمی (دستفروشی) به عنوان یک مشکل ساختاری طی یک فرایند تاریخی و بر اثر تأثیر متقابل مکانیزم‌های اقتصادی - اجتماعی متعدد و پیچیده شکل گرفته، بنابراین راه حل بنیادی مسئله فقط در سطح سیاست کلی اقتصادی و راهبرد توسعه قابل بررسی خواهد بود. بنابراین، راهکارهای اصلی برای رفع این معضل شامل موارد زیر می‌شود:

- برنامه‌ریزی برای استفاده بهینه از نیروی انسانی و توزیع نیروی کار بین بخش‌های مختلف اقتصادی برای ایجاد تحرک در بخش‌های کشاورزی، صنعت و کاهش تدریجی در نسبت شاغلان بخش خدمات.
- از آنجا که جلوگیری از روند مهاجرت مقابله مؤثری در تحدید تورم و فعالیت‌های واسطه‌ای بخش غیر رسمی است، بنابراین کاهش شکاف بین شهر و روستا و برنامه‌ریزی بلندمدت به منظور کنترل مهاجرت و به طور اساسی دفع ساختاری مهاجرت می‌تواند مد نظر قرار بگیرد.
- ایجاد تناسب بین میزان دستمزدها و درآمد اقشار مختلف در سطح جامعه، مهار تورم و به وجود آوردن تعادل بین درآمدها و هزینه‌های کارکنان بخش عمومی برای جلوگیری از گسترش چندپیشگی.

اما به طور محدودتر در رابطه با ساماندهی دستفروشان منطقه مطالعه شده می‌توان پیشنهادهای زیر را مطرح کرد:

۱. توسعه بازارهای محلی عرضه میوه و تره‌بار و کالاهای اساسی: هر محله نیاز به یک بازار میوه و تره‌بار دارد که شهرداری می‌تواند برای ساماندهی و انت‌بارها، غرفه‌هایی را در اختیار آن‌ها قرار دهد تا هم دستفروشان میوه و تره‌بار در آن ساماندهی شوند و هم شهروندان دسترسی به این بازارها داشته باشند. مکان‌هایی که در نقشه نشان داده شده است، برای ایجاد بازار، مکان‌های مناسب‌اند.

۲. ایجاد بازار هفتگی: بازار هفتگی برای ساماندهی دستفروشان است که کلیه اقلام مورد نیاز شهروندان را در بر می‌گیرد، به طوری که در هر

مهندسين مشاور چشم‌انداز توسعه سرزمين (۱۳۹۸)، مطالعه امکان‌سنجی جابه‌جایی و یا درجاسازی روستای سید محمد، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان چهارمحال و بختیاری.

Hart, K. (1978); In formal Income Opportunités and Employment in Ghana, In R. Yolly, E. Dekadat, H. Singer and Wilson, Third world Employment, Harmondsworth, Penguin.

International Labour Office (1972), Employment, Incomes and Inequality, A Strategy for increasing productive employment in Kenya, Geneva, (ILO).

Katouzian, H. (1981), the political Economy of modern Iran, Depotism and pseudo-Modernism, The Macmillan press. LTD.

Kusakabe, K. (2006) Policy Issues on Street Vending, An Overview of Studies in Thailand, Cambodia and Mongolia, International Labour Office, available at (<http://www.ilo.org>)

Reddy, Mahender, Vijay Naidu and Manoran Jan Mohanty (2004), the Urban Informal Sector in Fiji: Results from a Survey, Fijian studies, vol, INO, Fiji Institute of Applied Studies.

بیگدلی، انتشارات پژوهشکده امور اقتصادی، تهران.
شکویی، حسین. (۱۳۷۳). دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری. تهران: انتشارات سمت.
صادقی، مظفر (۱۳۹۲). تعیین الگوی بهینه توسعه فضایی سکونت‌گاه‌های انسانی، طرح پژوهشی، دانشگاه شهید بهشتی تهران.

صرامی، حسین (۱۳۷۲). تأثیر مشاغل رسمی بر چهره شهرهای ایران، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۳۲ مشهد.

صرامی، حسین (۱۳۷۲). بررسی مشاغل غیر رسمی و آسیب‌های اجتماعی آن. اصفهان: انتشارات جهاد دانشگاهی.

طرح تفصیلی منطقه ۱۰ شهر تهران (۱۳۸۴)، مهندسين مشاور طرح و معماری. عظیمی آملی، جلال، تحلیل جغرافیایی مشاغل غیر رسمی شهرها در ارتباط با مهاجرت‌های روستایی (مطالعه موردی بخش مرکزی شهر تهران)، ماهنامه پژوهشی، آموزشی، اطلاع‌رسانی شهرداری‌ها، سال ۵، شماره ۵۳.

قدسی پور، سیدحسین. (۱۳۹۱). فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی AHP. تهران: انتشارات دانشگاه صنعتی امیرکبیر.

مالچفسکی، یاجک، سامانه اطلاعات جغرافیایی و تحلیل تصمیم چندمعیاره، ترجمه اکبر پرهیزکار و عطا غفاری گیلانده (۱۳۸۵)، انتشارات سمت، تهران.

معینی، محمدرضا. (۱۳۸۰). بخش غیر رسمی در اقتصاد شهر، ماهنامه پژوهشی، آموزشی، اطلاع‌رسانی شهرداری‌ها، سال ۵، شماره ۵۳.

منصور، جهانگیر (۱۳۷۹). قانون شهرداری‌ها. نشر دیدار.

Urban Economy

Homepage: <http://eghtesadeshahr.tehran.ir/>

ORIGINAL RESEARCH PAPER

Spatial Investigation and organization of Hawkers in District 10 of Tehran City with an Emphasis on Problematic Areas

Mozafar Sadeghi¹, Jamal Baferani², Parvaneh Mahdavi^{3*}, Zahra Gholamrezaei⁴

¹Advisor for Economic Affairs and Regional Development of the Ministry of Interior

²Urban Management Expert of Tehran Municipality

³Master of Urban Planning, Payam Noor Sari, Iran

⁴Expert of Technical and Civil Engineering Deputy of Tehran Municipality, District 12

ARTICLE INFO

Article History:

Received 2020-01-30

Accepted 2020-03-24

Keywords:

Spatial Organization
Informal Economy
Street Hawking
Problematic Areas
District 10 of Tehran City

ABSTRACT

Street hawking is a global socio-economic phenomenon, but it is more prevalent in underdeveloped and developing countries due to specific socioeconomic conditions. Based on the requirements of urban management, it is imperative to pay attention to this issue and to organize street hawkers as part of the mechanism and process of delivering goods and services to citizens. The present study conducted on the subject of organizing street hawkers in district 10 of Tehran, aims to regulate sellers in order to provide one of the components of citizenship rights and prevent urban anomalies (environmental, economic, social, etc.). While identifying the origins of the issue and the factors contributing to the occurrence and spread of the phenomenon, the study seeks to provide strategies to settle and manage the problem. This is a descriptive-analytical study that based on field surveys (observation, questionnaires and interviews) and statistical analysis (spss) and spatial analysis (GIS). The obtained results of the study show that citizens consider the lower price and availability of goods and services as the main reason for buying from hawkers, as differences can also be observed depending on the type of goods and services demanded. In addition, coercive and negative actions to face this issue will not produce significant results, and only with proper management of the processes and mechanisms associated with it, can we expect positive results.

DOI: [10.22034/UE.2020.09.04](https://doi.org/10.22034/UE.2020.09.04)

©2020 Urban Economy. All rights reserved.

*Corresponding Author:

Email: parvane_2055m@yahoo.com